

BANKACILIK TERİMLERİ ÜZERİNE

PROF. DR. HAMZA ZÜLFİKAR

Pazar ekonomisinin gereği olarak dışa açılan ve yabancı bankalarla birtakım bağlantılar kuran Türk bankacılığı, giderek büyüyen bir iş kolu olmaya başlamış, beş on yıl öncesine kadar adı bile geçmeyen bankacılık dalları, ortaya çıkan ihtiyaçlara göre gündeme gelmiştir.

Eski görünümünü terk ederek çağdaş bir yapıya kavuşan ve dünyadaki ekonomik sistemlere ayak uydurmaya çalışan Türk bankacılığının birçok sorunları vardır. Yeni sistemlere uyarlanma, eğitim, tanıtma bu sorunlardan birkaçıdır. Bunların yanı sıra anlaşma aracı olan dil de önemli bir sorun olarak ortaya çıkmış, gelişme ve dallanmanın sonucu olarak bankacılık terimleri, üzerinde durulmaya değer bir boyut kazanmıştır. Önceleri ticaret, hukuk ve ekonomi bilimleri içinde yer alan bankacılık terimleri, gelişen iş hacmine ve ortaya çıkan yeni dallanmalara bağlı olarak sayıca artmış, doğrudan bankacılığı ilgilendiren çeşitli terimler gündeme gelmiştir. Son birkaç yılda bankacılık terimleri adı altında yayımlanan kitaplar, bankacılığın hukuk ve ticaret hayatında öne geçtiğinin kanıtıdır.¹

Bizde bankacılığın geçmişi aşağı yukarı 150 yıl öncesine dayanır. 1845'te kurulan İstanbul Bankası ile 1863 yılında açılan Osmanlı Bankasından önceki yıllarda Türkiye'de bankacılığı Galata bankerleri yürütmüş, sarraflık, para değiştirme ve paraları bir yerden bir yere götürme veya saklama görevlerini yapmışlardır. Batı ölçüleri içinde kurulan İstanbul ve Osmanlı Bankasıyla başlayan bankacılık, asıl gelişmesini Cumhuriyet döneminde 1940'lı yıllarda göstermiştir.

Geçen 150 yıllık dönem içinde bankacılıkta kullanılan terimlere İtalyanca ve Fransızca kaynaklık etmiştir. Bununla birlikte Osmanlıca'nın kurallarına göre türetilmiş ve çoğu hukuk, ticaret sözleriyle ortak olan terimlerin çoğunlukta olduğu söylenebilir.

İtalyancaya dayanan terimlere şu örnekleri verebiliriz: *banca* (banca), *kasa* (cassa), *acente* (agente), *acyo* (aggio), *ciro* (giro), *ciranta* (giranta),

1. Çolak, Ö. Faruk, *Para-Banka Sözlüğü*, Ankara 1987.

Keyder, Nur, *Para-Banka Sözlüğü*, Ankara 1987,

Tüze, Esat, *Bankacılık Terimleri Sözlüğü* İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988

Yalvaç, Faruk, *Bankacılık Terimleri Sözlüğü* İngilizce-Almanca-Fransızca-Türkçe, Ankara 1990

Kocaimamoğlu, Sururi, *Bankacılık Ansiklopedisi*, İş Bankası yayını

piyasa (piazza), *poliçe* (polizza), *borsa* (borsa), *sigorta* (sicurta), *bilanço* (bilancio), *protesto* (protesto), *konkordato* (concordato), *kaparo* (caparra), *iskonto* (sconto), *bono* (buono), *kambiyo* (cambio) vb.

Fransızcadan alınmış bankacılık terimlerinin bir bölümü ise şunlardır: *dekont* (décompte), *bütçe* (budget), *finansman* (financement), *akreditif* (accréditif), *avans* (avance), *bordro* (bordereau), *prim* (prime), *konsolidasyon* (consolidation), *kredi* (credit), *opsiyon* (option), *brüt* (brut), *arbitraj* (arbitrage), *enflasyon* (inflation), *emisyon* (émission), *deflasyon* (deflation), *devalüasyon* (dévaluation), *döviz* (devises), *spekülasyon* (spéculation), *efektif* (effectif), *envanter* (inventaire), *komandit* (commandite), *komanditer* (commanditaire), *konvertibilite* (convertibilité), *kuvertör* (couverture), *kur* (cours), *kambist* (cambiste), *kapital* (capitale), *provizyon* (provision) vb.

Osmanlı Türkçesinin kurallarına göre yapılmış olan terimlerin bir bölümü de şöylece sıralanabilir: *mevduat*, *maliyet*, *tevdiat*, *tahsisat*, *tazminat*, *teminat*, *muhasebat*, *mahsup*, *tasarruf*, *aidat*, *ayniyat*, *meblâğ*, *tediye*, *temettü*, *iflâs*, *cari*, *müflis*, *mudi*, *ademitediye*, *emtia*, *gayri müeyyet*, *munzam*, *nakit*, *rehin*, *faiz*, *tahakkuk*, *tahvil* vb.

Sayıları oldukça kabarık olan doğu kökenli sözlerden türetilmiş terimlerin küçük bir bölümü Cumhuriyet döneminde yapılan Türkçeleştirme çalışmaları sırasında yerlerini Türkçelerine bırakmıştır. *çekiliş* (keşide), *ödenek* (tahsisat), *biriktirme* (tasarruf), *işlem* (muamele), *girişimci* (müteşebbis), *ödeme* (tediye), *dolaşım* (tedavül).

Bu örnekler yanında ileri sürülen *verenek* (kredi), *çevrim* (ciro), *akçalamak* (finanse etmek) gibi birkaç yeni türetilmiş söz tutunmamıştır. İçinde bulunduğumuz son yıllarda *kredi* için *alacak* sözü kullanılmaya başlanmıştır.

Batı kökenli terimlere bulunan karşılıklar içinde yaygın ve tutunmuş olan *yatırım* (Fr. placement, İng. Investmen placing) terimi kuruluş bakımından doğrudur. *yatırımcı* (İng. Investor), *yatırım malları* (İng. Investment goods), *yatırım geliri* (İng. Investment income), *yatırım bankası* (İng. Investment bank), *yatırım kredisini* (İng. Investment credit), *yatırım danışmanlığı* (İng. Investment advisory services) örneklerinde olduğu gibi bu terim başka kavramların da Türkçe olarak karşılanmasını sağlamıştır. Konunun bir başka örneği *ödeme*'dir. *Tediye* karşılığı benimsenmiş olan bu terimden *ödeme emri*, *ödeme fişi*, *ödeme gücü*, *ödeme tarihi*, *ödemeler dengesi* gibi sözler türetilmiş, bu yolla başka kavramların da Türkçe olarak ifadesi sağlanmıştır.

Bu gün ne İtalyancadan ne de Fransızcadan kelime alınmaktadır. Osmanlı Türkçesinin temel aldığı Arapça ve Farsça kök ve eklerden de terim türetmek söz konusu değildir. Bu yeni dönemde başka dallarda olduğu gibi

bankacılık terimlerinin ya İngilizceleri veya biraz sonra örneklerini vereceğimiz Türkçe çevirileri yayılmaya başlamıştır.

İngilizceden alınan terimler genellikle Türkçenin ses özelliklerine uydu-
rılmaktadır. *trans* (tranche), *sursaj* (surcharge), *serten* (certain), *retret* (red-
raft), *reeksport* (reexport), *layner* (liner), *bankomat* (bancomat), *kliring* (cle-
aring), *rambursman* (reimbursment), *portföy* (portfolio) vb.

Bu örnekler arasında özgün imlâlarıyla kullanılanlar da bulunmaktadır. *swap* (İng. swap), *stand by kredisi* (İng. stand by credit), *stop by politikası* (İng. stop by policy), *leasing* (İng. leasing), *broker* (İng. broker), *dead-weight* (İng. dead-weight), *fortaiting* (İng. fortaiting) *euro-check* (euro-check), *euro-card* (euro-card) vb.

Genel görünümünü yansıtmaya çalıştığımız bankacılık terimlerinin eği-
tim ve öğretimi zorlaştırdığı, öğrencileri veya konuyla dolaylı da olsa ilgi-
lenenleri, ticaret yapanları, hukukçuları bir belirsizlik içine sürüklediği açık-
tır. Bankacılık terimleriyle ilgili olan herkes, çeşitli yabancı dillere dayanan
söz konusu terimlerin tanımlarını, anlamlarını, kapsamalarını özel bir çaba
harcayarak anlamaya çalışmaktadır. Halbuki bu yabancı sözlerin hiç ol-
mazsa bir bölümüne Türkçe karşılıklar bulunarak bu dalın terimleri belir-
sizlikten veya içinde bulunduğu yabancılikten kurtarılabilir.

prim, *banknot*, *çek*, *poliçe*, *kredi*, *kambiyo* gibi geçmişte dile girmiş olan
terimler hoş karşılandıkça bunlara yenileri eklenmiştir. Avrupa ile bütünleş-
me uğruna dilimizin işlekliliğini, üretkenliğini ve imkânlarını görmezlikten
gelemeyiz. *rezerv*, *spekülâtör*, *döviz*, *sirküler*, *finans*, *kur* gibi batı kökenli
terimleri örnek gösterip bütün bunların Fransızcada, Almancada, İngilizce-
de de ortak kullanıldıklarını söylemek doğru bir gerekçe olamaz. Kaldı ki
bu diller bile birçok kavramı farklı adlarla adlandırmaktadırlar. Bu bilinçsiz
tutum, bilimsel ölçülere de sığmaz. Türkçe bir Hint-Avrupa dili değildir ve
büyük ölçüde bu dillerle taban tabana zıttır. Terimlerin ortak olması, Hint-
Avrupa dil ailesine giren diller için yadırganacak bir durum değildir. Asıl
terslik, İtalyanca, Fransızca, Almanca sözlerin yanı sıra son yıllarda yoğun
olarak İngilizceden alınan ve hepsi de Yunanca ve Lâtincede dayanan kelime
ve terimin, kaynağını Ural-Altay dillerinden alan ve eklemeli bir dil olan
Türkçeye girmesindedir. Geçmişten gelen bir alışkanlıkla eski ve köklü bir
dilin varlığını görmezlikten gelmeye, boyunduruğu bir de İngilizcenin ege-
menliğine vermeye kimsenin hakkı yoktur.

Çeşitli bilim dallarıyla ilgili eski ve yeni terim sözlüklerini kitaplığımda
buldurmaya çalışıyorum. Bu sözlükleri zaman zaman gözden geçirdiğimde
batı dillerinden ve özellikle İngilizceden alınan terimlerin Türkçede yoğun-

laştığını görmekten üzüntü duyuyorum. İngilizce, o kadar etkili olmaya başlamıştır ki eskiden Türkçeye girmiş batı kökenli bazı kelimeleri bile zorlamaktadır. *Halk Bankası Turizm, Bankası, Ziraat Bankası, İş Bankası* gibi kuruluş adlarında tamlamayı oluşturan ve İtalyançadan dilimize geçen *banka*, son dönemlerde gene kuruluş adlarında yerini Almancadan alınan ve İngilizcede de aynı biçimde kullanılan *bank* sözüne bırakmıştır. *Halkbank, Sümerbank, Pamukbank, Akbank* örneklerden birkaçıdır. Bu gelişmenin yanı sıra “Banka müşterilerine çalışma saatleri dışında nakit para veren makina” anlamında olan ve özgün imlâsıyla yazılan *bancomat* örneğinde olduğu gibi bir de *banc* biçimi ortaya çıkmıştır. Çok geçmeden halkın yararlanmasına sunulacak *autobank, mobilbank* hizmetleriyle *bank* sözünün başka birleşikleri gündeme gelecektir.

Bu karamsar hava içinde taranan terim sözlüklerinde çeşitli kavramlara ad olan Türkçe karşılıklara da rastlanmaktadır. Şaşırtıcı, bir yandan da sevindirici olan *kaldıraç, çekiçlenmiş, boğa* gibi bankacılık terimlerinin yanı sıra sözlüklerde biri veya her iki kelimesi Türkçe olan tamlama biçiminde çeşitli terimler de vardır. *köprü kredi, ölü para, gölge fiyat, sıcak para, savaş bebekleri, açık çek, yumuşak kredi, çizgili çek, kirli dalgalanma* vb.

İlgi çekici bu terimlerin batı dillerindeki karşılıklarına bakıldığında bunların kelimesi kelimesine yapılmış birer çeviri oldukları anlaşılmaktadır. *kaldıraç* (İng. leverage), *çekiçlenmiş* (İng. hammered), *boğa* (İng. bull), *köprü kredi* (İng. bridging loan), *gölge fiyat* (İng. shadow price), *ölü para* (İng. dead money), *sıcak para* (İng. hot money), “ulusal savunma amacıyla üretim yapan ortakların hisse senetleri” anlamında *savaş bebekleri* (İng. war babies), *açık çek* (İng. open cheque), *yumuşak kredi* (İng. soft loan), *kirli dalgalanma* (dirty float), *çizgili çek* (İng. crossed check) vb. “Bankacılıkla ilgili önemli ve hassas bilgilerin dışarıya sızdırılmasını engellemek, olağan bankacılık hizmetlerinin dışında kalan hizmetlere getirilen gizlilik” anlamında kullanılan *Çin duvarı* terimini de bunlara ekleyebiliriz. *Chinese wall* diye Amerikan İngilizcesinden geçen bu terimde *duvar* aynen çevrilmiştir. Oysa bize göre bu terimin *Çin seddi* diye çevrilmesi gerekirdi. Ashında *duvar* da *set* de Türkçe değildir. Ancak bunun adı Türkçede *Çin seddi*’dir. Bu tür doğrudan çeviriler çok önce başlatılmış bir yöntemdir. Dilimizde pek çok örnekleri vardır. *bal ayı* (İng. honeymoon), *demir perde* (İng. Iron curtain), *kapak kızı* (İng. cover girl), *beygir gücü* (İng. horsepower) gibi çeşitli alanlarda kullanılan sözlerin Türk düşünce ve anlayışına uymayan ürünler oldukları kolaylıkla sezilmektedir. Halbuki bankacılıkta *çürük tahvil* (İng. junk bond), *ucuz para* (İng. easy money) veya *sağlam döviz* (İng. hard currency) terimlerindeki *çürük, ucuz* ve *sağlam* Türkçe düşünülerek bulun-

muş karşılıklardır. Terimleri çevirirken “Türkçe olarak bu söz nasıl söylenir?” diye düşünüldüğünde, iyi, doğru ve güzel karşılıklar bulunabilir. Önemli olan insanın kendi diline saygı duymasıdır.

Taranan malzeme arasında çeviri özelliği gösteren başka terimlere de rastlanmıştır. *günlük kredi* (day loan), *yerel çek* (İng. local cheque), *para piyasası* (İng. money market), *ikincil piyasa* (İng. secondary market), *vergi politikası* (İng. tax policy) vb. Bu örnekler başka biçimlerde karşılanamayan, kolay ve yerinde yapılmış çevirilerdir. *Lokal* karşılığı *yerel*, *sekunder* için önerilmiş ve tutunmuş olan *ikincil* gibi sözler başka bilim dallarında da terim olarak kul lanılmaktadır. *yerel anestezi* (tıp), *ikincil birim* (istatistik) vb.

Derlenen bankacılıkla ilgili terimler arasında uygun bir fiil kökünden *-ma (-me)* isim yapma ekiyle türetilmiş ilgi çekici örnekler vardır. *dağılma* (İng. dissolution), *değiştirme* (İng. conversion), *dalgalanma* (İng. fluctuation), *açıklama* (İng. disclosure), *birleşme* veya *birleştirme* (İng. merger, take, over, fusion), *canlanma* (İng. recovery), *derecelendirme* (rating), *iç borçlanma* (İng. domestic borrowing), *katma değer* (value added) gibi daha başka örneklerin henüz yerleşmemiş ve üzerinde birlik sağlanmamış olanları, bankacılık terimlerine eğilen bilim adamlarınca kapsam açısından incelenmesi gerekir.

Türkçe söyleyişe pek yakışmayan *finans etmek* sözüne katlanılırken *bloke etmek*, *likide etmek* gibi başka biçimler ortaya çıkmıştır. Eskiden *simsar* diye adlandırılan kavramın yeni adı *broker*'dir. Buna bir de *jobber* eklenmiştir. *caber*, *cabır*, *cober* *brokır*, veya doğrudan *jobber*, *broker* diye geçen bu iki sözün anlamları ve kapsamaları farklıdır. *Broker*, bir kuruluş adına, *jobber* ise, kendi hesabına simsarlık yapar. *Simsarlık* diye karşılanan bir de *brokerage* vardır. Borsa dolayısıyla halk arasında da yayılan bu sözlerin telaffuzunda ve imlâsında bir birlik sağlanmalıdır. Türkçe bir karşılık bulunmadığı takdirde *simsar* ve *simsarlık*'a mı dönülecektir? Bu durumda *jobber* ile *broker* arasındaki anlam farkı nasıl karşılanacak?

Dönemlik ihtiyaçları karşılamak, anlaşmayı sağlamak için art arda terim sözlükleri yayımlana dursun. Bankacılar, kavram kargaşasına yol açabilecek bu tür sorunları bir araya gelerek çözmeli ve birliği sağlamalıdır.

Sinema dilinde *yapımcı* sözü *prodüktör*'ün yerini alırken karşımıza *sigorta prodüktör*'ü çıkmıştır. Bu örnekte *prodüktör* sigorta yapmadığına göre bu kavrama yeni bir karşılık bulmak mecburiyeti doğmuştur. Bir kavramı adlandırırken çeşitli bilim dallarının terimlerini de göz önünde bulundurmak gerekir. Tıpta *hiper tansiyon* sözündeki *hiper*, *yüksek* diye karşılanırken *hiper enflasyon* terimi de *yüksek enflasyon* olmuştur.

Terim özelliğini aşırı yazı dilinde de sıkça geçen ve vatandaşın söz varlığında yer eden *konvertibl** (Fr., İng. convertible), *konvertibilite* (Fr. convertibilité İng. convertibility) veya *konsolide* (Fr. consolidé, İng. consolidated), *konsolidasyon* (Fr., İng. consolidation), *ekstre* (Fr. extrait de compte, İng. extract of account, statement of account) gibi sözlerin Türkçe karşılıkları olmalıdır. Birine karşılık bulurken öteki türevlerini de hesaba katmak gerekir. *konsolide* yanında *konsolidatör*'ün bulunduğu da hatırlanmalıdır. Daha çok Fransızcaları kullanılan bu terimlerden *konvertibl* için *çevrilebilir*, *dönüştürülebilir* veya *değiştirilebilir* terimleri önerilmiştir. Biri beş, diğerleri yedi hecelidir. Bu bakımdan *çevrilebilir* terimi daha elverişli görülmektedir. Acaba bu kavram *değişken* diye adlandırılmaz mı?? Kapsam açısından uygun olabilir mi? Bu arada *dövize çevrilebilir mevduat* örneğinde yaygınlaşan *çevrilebilir* terimini de hatırlamak gerekir. Sifat olan *convertibl*, *çevrilebilir* veya *değişken* diye karşılanacak olursa, bunun isim biçimi *convertibility*, *çevrilebilirlik* veya *değişkenlik* olur. *konsolide*, *konsolidasyon* terimi için herhangi bir karşılık önerilmemiş, Fransızcasıyla yetinilmiştir. Acaba *ertelemek* fiilinden *ertelenen*, *ertelenme* karşılıkları uygun düşer mi? *hesap özeti*, *hesap durumu*, *hesap vaziyeti* gibi tamlamalarla karşılanan *ekstre* terimi bize göre *hesap dökümü* olmalıdır. Bu tamlama zamanla kısalır ve doğrudan *döküm* diye yerleşir.

Yukarıda söz konusu ettiğimiz *yatırım* örneğine yapıcı benzeyen, yerleşmiş ve tutunmaya başlamış bir başka örnek *çıkartım* (İng. issue)'dir. *Çıkarımcı kuruluş* (İng. issuing house), *çıkartım tarifesi* (ihraç prospektüsü, İng. issue prospectus), *çıkartımcı* (İng. issuer) biçimlerinde çeşitli kavramları karşılayan bu terimin öteki öneriler arasında yeğlenerek yaygınlaşması sağlanmalıdır.

Birtakım Türkçe terim önerilerinde bulunmak zor bir iş değildir. Önemli olan önerilenlerin tartışılması kapsamlı, alanla ilgili kimselerce doğru bulunur ve kabul görür olanlarının bilim dallarına mal edilmesidir.

Osmanlıca, Fransızca ve İngilizce terimlerin bir arada aynı kavrama karşılık olarak kullanılması öteki bilim dallarında olduğu gibi bankacılıkta da görülmektedir. Halbuki terimcilikte bir kavrama bir ad esas alınır. Bizde bir kavrama birden çok adın verilmesi, tarihî dönemlerde değişik kültür ortamlarına girilmesiyle ilgilidir. *finansal* yanında *malî*; *temettü* (İng. dividend) yanında ise, *kâr payı* terimini bulmaktayız. *market analizi* diye batıdan alınan bu söz *piyasa analizi*, *piyasa tahlili*, *piyasa araştırması* biçimlerinde kullanılmaktadır. İngilizce *hoarding* terimi *çıkılama*, *gömüleme*, *istifçilik* diye karşılan-

**konvertibil* biçiminde de yazılmaktadır.

maktadır. Bu tür örneklerden birini daha doğrusu Türkçesini yeğlemek ve ona terim karakteri kazandırmak zorundayız.

Bu arada *veznedar*, *vezneci*, *kasadar*, *kasacı*, *kasiyer* diye karşımıza çıkan biçimlerin yukarıdakilerden biraz farklı olduğunu, yeni anlam özellikleri kazandıklarını unutmamak gerekir.

Batı dillerinden dilimize terim aktarılırken başvurulan yollardan biri de kökü koruyarak yalnızca Türkçe ekler kullanmaktır. *arbitrarıcı* (İng. arbitrage), *endeksleme* (İng. indexation), *kotalama* (İng. quotation) vb. Eskiden de benzeri örnekleri yapılmış olan bu tür biçimler Türkçeye bir katkı sağlamaz.

Terimlerin Türkçeleştirilmesi adım adım izlenmesi gereken bir konudur. Cumhuriyetin 1930-1940'lı yıllarında türetilenler dışında bu güne kadar fazla bir ilerleme sağlanamamıştır. İleri sürülen bazı terimler benimsenmemiş, kapsamlı bulunmamış veya yapıları eleştirilerek reddedilmiştir. Bu bakımdan kapsamlı, inandırıcı ve çok kimsenin katılımıyla anlaşmaya varılmış terimleri ortaya koymamız gerekmektedir. Dilimizin geleceği için Türkçeleştirme bilinci kuvvetlendirilmelidir. *marketing* için *pazarlama* demekle iş bitmiyor. Bir süre sonra *market maker*, *market order* terimleri doğuyor. Bunlara *pazar yapıcı*, *pazar düzenleyici* gibi karşılıklar gösterilebilir. Ancak bu tür öneriler herhangi bir açıklama veya çeviri niteliğinde olmamalı, terim özelliği taşıyan kapsamlı ve yapıca doğru biçimler olmalıdır.

Birkaç noktasına değinerek gündeme getirmeye çalıştığım bankacılık terimlerinin içinde bulunduğu durum öteki bilim dallarının durumundan pek farklı değildir. Her bilim dalında çözülmesi gereken pek çok sorun vardır. Bu sorunları çözmek, Türkçe terimlerin oranını yükseltmek, yeni ortaya çıkanlara karşılıklar bulmak dilcilerin de katılımıyla geniş bir tabanda sürekli ve ortak bir çalışmayı gerektirir.